

өсүш экономикалык өсүш үчүн артыкчылыктарды жана мүмкүнчүлүктөрдү кеңири бөлүштүрүү менен байланышкан. Ал бекем болот жана тармактарды камтыган өсүштү чагылдырат, бардык жумушчу күчтү үзүрлүү жумуш менен камсыз кылууга көмөктөшөт, рынокторго жана ресурстарга бирдей мүмкүнчүлүктү камсыз кылат, калктын аялуу катмарын коргойт⁶.

Эң жөнөкөйлөтүлгөн формасында, эки негизги соңку жыйынтык инклюзивдүү экономиканын жалпы кабыл алынган өзгөчөлүктөрү деп эсептелет⁷:

- ар бир адам өзүнүн жеке жөндөмдүүлүктөрүн эске алуу менен, иш процессине катышуусу керек;
- ар бир адамда жашоосун камсыз кылуу үчүн негизги муктаждыктарга: тамак-аш, суу, кийим-кече, саламаттык сактоо, турак жай, билим берүү, энергетика ресурстарына жеткиликтүүлүк болушу керек.

Инклюзивдүү өсүштү аныктоодо негизги пункттарды аныктоого болот:

- дагы да кенен максаттар (кирешени же ИДПны көбөйтүү гана эмес);
- адамдык капиталды ар тараптуу өнүктүрүү;
- теңсиздикти жана жакырчылыкты кыскартуу;
- кирешелерди бөлүштүрүүдө гана эмес, экономикалык турмушка жигердүү катышуунун маанилүүлүгү;
- жалпы калктын, айрыкча балдардын, аялдардын, карылардын пайда алуусу;
- жаратылыш ресурстарын аяр пайдалануу жана айлана-чөйрөнү коргоо⁸.

Инклюзивдүү экономикада жогоруда сөз болгон жыйынтыктар гана эмес, ошондой эле процесстин өзү, ушул жыйынтыктарды алуу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү түзүү башкаруу объектилери деп эсептелет: башкача айтканда, адамдар экономикалык өсүшкө өз салымын кошуп, кеңири мааниде анын артыкчылыктарын колдонушу керек. Мындан тышкары, бул процесстин жыйынтыктары сезилээрлик болушу үчүн, экономикалык өсүш күчтүү жана узак мөөнөттүү болушу керек. Ошондуктан институционалдык шарттарды түзүү үчүн бийлик тарабынан күч-аракеттер талап кылынат. Муну менен жеке сектор алектене албайт.

Инклюзивдүү өнүгүүнүн индекси

2018-жылы Давостогу Дүйнөлүк экономикалык форумдун (ДЭФ) аянтчаларында инклюзивдүү өнүгүү маселеси жигердүү талкууланган жана инклюзивдик өнүктүрүү индекси (Inclusive Development Index; IDI) сунушталган. Бул индекс 107 өлкөнү өсүү, теңдик жана туруктуулук критерийлери боюнча баалайт. Бул нерсе экономисттер жана саясатчылар адамдардын жашоо деңгээлинин эсебинен өлкөлөрдүн экономикалык өнүгүүсүнүн көрсөткүчү катары ИДПга өтө эле көп таянгандыгынан улам жасалып жатат⁹.

IDI инклюзивдүү өнүгүү индекси экономикалык өнүгүүдеңгээлин баалоочуучу топко бириктирилген 12 көрсөткүчкө негизделген:

- өсүү жана өнүгүү (анын ичинде ИДПнын өсүшү, жумуш менен камсыз кылуу, эмгек өндүрүмдүүлүгү, жашоо узактыгы);
- инклюзивдүүлүк (үй чарбасынын орточо кирешеси, жакырчылыктын жана теңсиздиктин деңгээли);
- муундар аралык теңдик жана туруктуулук (аманат чени, демографиялык оорчулук, мамлекеттик карыз жана айлана-чөйрөнүн булгануусу).

Эл аралык салыштыруу көрсөткөндөй, социалдык-экономикалык тутумду көбүрөөк камтыган өлкөлөр тышкы коркунучтарга жана экономикалык кризистерге көбүрөөк туруктуу келишет. Бул тутумда коомдогу социалдык көйгөйлөрдү чечүү жана айрым социалдык категорияларды социалдык жактан коргоого жана кирешелерди теңдөөгө багытталган саясатты түзүү артыкчылыктуу маселе болуп саналат.

Инклюзивдүүлүктү жогорулатуунун механизмдери жана инструменттери төмөнкүлөр болушу мүмкүн¹⁰:

- социалдык интеграцияны колдоо жана жалпы жыргалга баарынын жетүүсү;
- акыйкаттыктын жана социалдык коргоонун кепили катары жергиликтүү өз алдынча башкарууну өнүктүрүү;
- саламаттык сактоонун жана билим берүүнүн приоритеттүү өнүгүүсүн камсыз кылуу жана саламаттык сактоо каражаттарына, билимге, анын ичинде кошумча деңгээлге жана маданиятка жалпы жеткиликтүүлүктү жогорулатуу.

⁶ IMF, Fostering Inclusive Growth, 2017.

⁷ <http://mvonederland.nl/dossier/inclusive-economy>

⁸ Левенков А. Инклюзивный рост: понятие, индикаторы, международный опыт: <http://www.nbrb.by/bv/articles/10208>.

⁹ URL: <http://www.econominews.ru/mirovaja-jekonomika/524-indeks-inkluzivnogo-razvitija-2018-vsemirnyj.html>.

¹⁰ А. И. Новиков, М. К. Виткина РАНХиГС при Президенте РФ, Владимирский филиал. URL: <https://eee-region.ru/article/5401/>

1-сүрөт. Инклюзивдүү жана туруктуу экономикалык өсүшкө көмөк көрсөтүү саясатынын алкактары

Булак: World Economic Forum, The Inclusive Development Index 2018.

Проклюзивдүү чечимдерди ишке ашыруу мамлекеттин да, анын айрым институттарынын да иштөө механизмдерин шайкеш өзгөртүүгө багытталган.

Бийликтин иш-аракеттери үчүн алкак

Инклюзивдүү экономика боюнча адабияттарда бийликтин жана көзөмөлдөөчү органдардын ыйгарым укуктарынын жана мүмкүнчүлүктөрүнүн алкагы көп кездешет. Бул алкак универсалдуу болуп саналат жана ар кандай авторлор тарабынан ар кандай контекстте жана башкаруунун ар кандай деңгээлдерине карата колдонулат: регионалдык-континенттиктен субулуттукка жана жамаатка чейин. Ошондуктан “Инклюзивдүү экономиканы өнүктүрүүдө ЖӨБ органдары эмне кыла алат?” деген суроого жооп издөө үчүн ушул алкакты Кыргызстандагы ЖӨБ органдарынын мүмкүнчүлүктөрүнө жана ыйгарым укуктарына байланыштырууга мүмкүнчүлүк бар.

Адабиятта¹ улуттук өкмөттөрдүн деңгээли үчүн ар бир компоненттин декоддоосу да бар. Инклюзивдүү экономиканы өнүктүрүү жана мамлекеттик башкаруунун кийинки деңгээлдери – субулуттук үчүн, анын ичинде жергиликтүү өз алдынча башкаруунун деңгээли үчүн инклюзивдүү өсүштү камсыз кылуу боюнча иш-чаралардын мындан аркы деталдаштырылышы – ар бир өлкө үчүн жеке мүнөздө болот жана бийлик деңгээлдеринин ортосундагы ыйгарым укуктарды чектөө тутумуна көз каранды болот. Бирок,

инклюзивдүү өсүш боюнча улуттук (мамлекеттик) саясаттын масштабына жана мазмунуна таянсак, Кыргызстандагы ЖӨБ органдары үчүн мүмкүн болгон саясат чараларына байланыштуу айрым божомолдорду жасоого болот.

Албетте, практикалык көз караштан алганда, жергиликтүү инклюзивдүү экономикалык өнүгүүнү активдештирүү үчүн ЖӨБ органдары үчүн жеткиликтүү болгон иш-чаралардын кеңейтилген тизмеси өзгөчө чоң кызыгууну жаратат – 1-таблицанын 3-графасы. Бирок, берилген чаралардын тизмеси толук эмес, муниципалитеттин көлөмүнө, жергиликтүү жамааттардын жана жергиликтүү бийликтин чыгармачыл мамилесине жараша толукталышы мүмкүн. Бирок бул чараларды өзүнчө тизме катары эмес, мамлекеттик деңгээлдеги баштапкы компоненттер жана саясат менен тыгыз байланышта кароо өтө маанилүү.

Ал үчүн социалдык-экономикалык өнүгүүнүн жергиликтүү программаларын иштеп чыгууда, алардын аналитикалык бөлүгүндө, экинчи тилкеде берилген суроолорго жооп издөө керек. ЖӨБ органдары, мисалы, салык кодексине же улуттук социалдык коргоо тутумуна таасир этүүгө күчү жетпей турганын түшүнүктүү деңизчи. Бирок, алар бул жааттагы кыйынчылыктарды түшүнүп, өз иштерин пландаштырганда эске алышы керек, ошондой эле биргелешкен аракеттер, мисалы, ЖӨБ Союзу аркылуу улуттук деңгээлде түшүндүрүү иштерин жүргүзүү керек.

Албетте, маалыматтарга негизделген жана

¹ World Economic Forum, The Inclusive Development Index 2018.

1-таблица. Инклюзивдүү экономиканын өнүгүшүнө өбөлгө түзүүчү саясаттын компоненттери жана Кыргыз Республикасынын ЖӨБ органдары үчүн мүмкүн болгон саясат чаралары

Компонент	Өлкөнүн деңгээлиндеги саясаттын камтылышы жана мазмуну	КР ЖӨБ органдары үчүн ыктымалдуу саясат чаралары
<p>1-компонент. Билим жана көндүмдөр:</p> <p>а) жеткиликтүүлүк,</p> <p>б) сапат,</p> <p>в) теңдик.</p>	<p>Башталгыч, негизги, кесиптик-техникалык жана жогорку билим берүү чөйрөсүнүн масштабы, ошондой эле кадрларды даярдоо боюнча кызмат көрсөтүүлөрдүн жеткиликтүүлүгү канчалык?</p> <p>Мектеп окуучуларынын билим деңгээли жана көндүмдөрү, студенттер менен мугалимдердин санынын айкалыштыгы, Интернетке кирүү, мамлекеттин чыгымдары жана жумуш берүүчүлөрдүн тутумду кабыл алуу деңгээлинин көз карашынан алганда билим берүү тутумунун сапаты кандай?</p> <p>Мектепке чейинки, башталгыч жана орто билим алуунун, негизги көндүмдөрдүн жана китеп окуу көндүмдөрүнүн деңгээли, ата-энелердин кирешесинин квинтилдери боюнча математикалык көндүмдөрдүн көрсөткүчтөрү кандай?</p> <p>Коомдо билим алууда мүмкүнчүлүктөр теңби?</p>	<p>Жаш мугалимдерге колдоо көрсөтүү чаралары.</p> <p>Интернетке кирүүнү жакшыртуу чаралары.</p> <p>Мектепке чейинки билим берүүгө жеткиликтүүлүктү жакшыртуу боюнча чаралар, анын ичинде аз камсыз болгон үй-бүлөлөргө субсидия берүү чаралары.</p> <p>Мектепке жеткиликтүүлүктү жакшыртуу боюнча чаралар, мисалы, мектеп автобустарын чыгаруу, класстарды жабдуу, окуучулардын тамактануусун жакшыртуу.</p>
<p>2-компонент.</p> <p>Негизги кызматтар жана инфраструктура:</p> <p>а) негизги жана санариптик инфраструктура,</p> <p>б) саламаттык сактоого байланыштуу кызмат көрсөтүүлөр жана инфраструктура</p>	<p>Өлкө өз жарандарына экономикалык иш-чараларга үзүрлүү катышууга мүмкүнчүлүк берген жана бюджетке болгон жүктү азайтууга, элдин жашоо-турмушунун сапатын жогорулатууга жардам берген негизги жалпы инфраструктураны жана башка негизги кызмат көрсөтүүлөр менен канчалык деңгээлде камсыз кылат?</p>	<p>Коммуналдык кызмат көрсөтүүлөргө, анын ичинде таза ичүүчү сууга жана катуу таштандыларды чогултууга жана жок кылууга мүмкүнчүлүктү жакшыртуу боюнча чаралар.</p> <p>Энергия булактарынын жеткиликтүүлүгүн жакшыртуу жана энергияны үнөмдөө боюнча чаралар.</p> <p>Айлана-чөйрөнү коргоо чаралары.</p>
<p>3-компонент. Коррупция жана рента:</p> <p>а) ишкердик жана саясий этика;</p> <p>б) рентанын бир жерде топтолуусу</p>	<p>Паракорчулукка жана коррупцияга жол бербөө, рынокко кирүүдө тоскоолдуктардын аздыгы, товардык жана капиталдык базарлардагы акыйкат атаандашуу аркылуу өлкөнүн саясаты жана институттары экономикалык мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүүгө жана ресурстарды натыйжалуу бөлүштүрүүгө канчалык деңгээлде көмөктөшөт?</p>	<p>Жергиликтүү бюджетти башкаруунун ачык-айкындуулугу боюнча чаралар.</p> <p>Жер ресурстарын башкаруунун ачык-айкындуулугу боюнча чаралар.</p> <p>Коррупцияга чыдамсыздык маанайын калыптандыруу боюнча чаралар.</p> <p>Жергиликтүү кеңештердин депутаттарынын жана муниципалдык кызматчылардын жүрүм-турумунун моралдык-этикалык стандарттарын киргизүү боюнча чаралар.</p>
<p>4-компонент.</p> <p>Экономиканын реалдуу секторуна инвестициялар тартуу үчүн финансылык ортомчулук:</p> <p>а) финансы тутумунун кызмат көрсөтүүлөрү менен камтуу;</p> <p>б) өндүрүштүк инвестицияларды салууда ортомчулук</p>	<p>Жарандар финансылык кызмат көрсөтүүлөр менен канчалык деңгээлде камтылган?</p> <p>Жеке аманаттар канчалык деңгээлде өндүрүштүк максаттарга багытталууда жана реалдуу экономикада кошумча капиталдык өсүштөрдү жаратып жатат?</p>	<p>Банкоматтар жана төлөм терминалдары сыяктуу финансылык кызмат көрсөтүүчүлөрдү тартуу боюнча чаралар.</p> <p>Онлайн финансылык кызмат көрсөтүүлөрдү жайылтуу боюнча чаралар.</p> <p>Калктын финансылык сабаттуулугун жогорулатуу боюнча чаралар.</p>
<p>5-компонент. Активдерди топтоо жана ишкердүүлүк:</p> <p>а) чакан ишканаларга менчик укугу;</p> <p>б) турак жайга жана финансылык активдерге менчик укугу.</p>	<p>Иш менен камсыз кылууну жана өндүрүмдүүлүктү жогорулатуучу кеңири активдерди топтоо жана ишкердүүлүк үчүн жагымдуу чөйрө канчалык деңгээлде түзүлгөн?</p>	<p>Эмгек өндүрүмдүүлүгүн колдоо боюнча чаралар, мисалы, жогорку өндүрүмдүү айыл чарба тажрыйбасын же өндүрүштүк инновацияны киргизүүгө колдоо көрсөтүү</p> <p>Ишкерлердин билимге жеткиликтүүлүгүн жакшыртуу боюнча чаралар</p>

1-таблица. Инклюзивдүү экономиканын өнүгүшүнө өбөлгө түзүүчү саясаттын компоненттери жана Кыргыз Республикасынын ЖӨБ органдары үчүн мүмкүн болгон саясат чаралары

Компонент	Өлкөнүн деңгээлиндеги саясаттын камтылышы жана мазмуну	КР ЖӨБ органдары үчүн ыктымалдуу саясат чаралары
6-компонент. Жумуш жана эмгек акы: а) үзүрлүү жумуш менен камсыз кылуу; б) акы төлөнгөн жана төлөнбөгөн эмгек үчүн акы төлөө	Туруктуу жумушчу орундарын түзүү, жумушчу күчтүн кеңири катышуусу жана татыктуу эмгек шарттары түрүндө кеңири экономикалык мүмкүнчүлүктөрдү түзүүдө өлкө канчалык деңгээлде жакшы иштеп жатат? Түзүлгөн чөйрө өндүрүмдүүлүктүн өсүшү менен эмгек акынын ортосундагы тыгыз байланышка канчалык деңгээлде колдоо көрсөтүп, “толкун бардык кемелерди көтөрүп жаткандай” шарттарды камсыз кылууда?	Дыйкандар менен мезгилдүү жумушчулардын, анын ичинде аялдардын ортосундагы келишимдерди илгерилетүү боюнча чаралар Коомдук иштерди жүзөгө ашыруу чаралары
7-компонент. Бюджеттик трансферттер: а) салык кодекси; б) социалдык коргоо.	Өлкөнүн салык тутуму экономикалык өсүштү төмөндөтпөстөн, киреше теңсиздигин канчалык деңгээлде компенсациялайт? Башка өлкөлөргө салыштырмалуу жумушчу күчкө, капиталга жана керектөөгө салык жүгү канчалык деңгээлде? Өлкөнүн социалдык коргоо боюнча мамлекеттик тутумдары жакырчылыкты, аялуу катмарды жана маргиналдашууну азайтуу иштерине канчалык деңгээлде тартылган?	Калктын аялуу катмарына жумуш орундарын түзүүнү стимулдаштыруу чаралары Кам көрүү экономикасын өнүктүрүү боюнча иш-чаралар – социалдык ишкердүүлүк, МСЗнын жана башка ушул сыяктуу механизмдердин негизинде жеке социалдык кызмат көрсөтүүлөр (ушул чөйрөдө ЖӨБ органдарына берилген ыйгарым укуктарды каржылоо принцибин ишке ашыруу шартында)

мейкиндик өлчөмүн камтыган бирдиктүү, интеграцияланган пландоо тутумунун Кыргызстанда жоктугу жергиликтүү инклюзивдүү өнүгүү чараларын иштеп чыгууга жана жүзөгө ашырууга чоң тоскоолдук болуп саналат. Ошого карабастан, азыркы учурда дагы ЖӨБ органдары бул багытта чараларды көрө алышат: “Санарип аймак” тутумунун мүмкүнчүлүктөрүн өздөштүрүү, пландаштырууда эконометрикалык ыкмаларды колдонуу; мейкиндикти пландаштыруу маселесин изилдөөгө киришүү. СЭПнын аналитикалык бөлүгүнө инклюзивдүү өсүш компоненттеринин абалын чагылдырган маалыматтарды киргизүү биринчи кадамдардын бири болушу мүмкүн. Мисалы, билим берүү тармагына камтуу, инфраструктурага жеткиликтүүлүк, финансылык кызмат көрсөтүүлөрдүн жеткиликтүүлүгү жана башкалар.

Жергиликтүү экономика үчүн инклюзивдүү өсүш стратегиялары

Инклюзивдүү өсүш стратегиясынын таасирдүү топтому СПЕКА документтеринде берилген. СПЕКА – Борбордук Азиянын экономикалары үчүн Бириккен Улуттар Уюмунун Атайын программасы. СПЕКАнын катышуучулары – Азербайжан, Ооганстан, Казакстан, Кыргызстан, Тажикстан, Түркмөнстан жана Өзбекстан¹.

2019-жылдын аягында өткөн СПЕКА Экономикалык Форуму, аймактын өлкөлөрү үчүн инклюзивдүү өсүштү алга жылдыруу үчүн ылайыктуу бир нече негизги стратегияларды аныктады. Биринчи кезекте алардын регионалдык жана өлкөлүк масштабы бар. Бирок аларды субулуттук деңгээлде же Кыргызстандагы жергиликтүү өз алдынча башкаруунун деңгээлинде чечмелөөгө болот.

Биринчи стратегия бир эле мезгилде күчтүү, узак мөөнөттүү жана экологиялык туруктуу өсүштү колдой турган жана баарына жаңы мүмкүнчүлүктөрдү түзүүгө түрткү бере турган саясат чараларын камтыйт. Мындай стратегия макроэкономикалык көрсөткүчтөр менен бакубатчылыктын айрым компоненттеринин ортосундагы так байланышты камсыз кылышы керек. Бул үчүн ал түздөн-түз жана кыйыр каналдар аркылуу саясаттын келечектеги өнүгүүнүн негизги тиректерине тийгизген таасирин чагылдырып, саясатчыларга жана жалпы коомчулукка узак мөөнөттүү келечекте жашоонун көп өңүттүү мүнөзү жөнүндө көбүрөөк маалымат берүү үчүн негизги синергияларды жана зарыл болгон саясий

рост субрегиона СПЕКА? (справочно-аналитический документ). Экономический форум СПЕКА 2019 года «Взаимосвязанность: Упрощение процедур торговли и транспорта и устойчивое развитие в субрегионе СПЕКА» (Ашгабат, Туркменистан, 20-21 ноября 2019 г.) URL: https://unece.org/fileadmin/DAM/SPECA/documents/ecf/2019/2019_SPECA_Economic_Forum_Background_Paper_Russian.pdf

¹ Р. Добрински. Как стимулировать инклюзивный и устойчивый

мунасаларды так аныкташы керек². Жөнөкөй сөз менен айтканда, бул стратегия бирдиктүү пландаштыруу жана экономикалык моделдөө тутумун билдирет. Ал улуттук деңгээлдеги саясаттын өзгөрүшү жер-жерлерде кырдаалды кандайча өзгөртө тургандыгын көрсөтөт. Бул үчүн пландоо тутумуна азыркыдай болуп, фискалдык чөйрөдө гана эмес, бардык тармактарда жергиликтүү өнүгүү көрсөткүчтөрүнүн өзгөрүүсүн моделдөө методдорун киргизүү керек. Ушундан улам ЖӨБ органдары үчүн объективдүү көрсөткүчтөрдүн негизинде пландаштырууну үйрөнүү, экономиканы өнүктүрүүнүн моделдерин практикага киргизүү, кырдаалды жеринде өзгөртүү үчүн бардык чөйрөдөгү жергиликтүү жана мамлекеттик саясатты байланыштырууга аракет кылуу маанилүү.

Кийинки стратегия ишкердик ишмердүүлүгү менен алектенүү мүмкүнчүлүктөрүнө жеткиликтүүлүктү кеңейтүүгө багытталган саясий иш-чаралардын комплексине байланыштуу. Ишкердүүлүктү көбүрөөк камтууга багытталган саясатка кыска мөөнөттүү каржылык колдоо, иш баштагысы келгендерге жеңилдетилген насыялар, ишкердүүлүктү колдоо тармактарын жана насаатчылыкты түзүү, ошондой эле ар кандай бизнес кызматтарын көрсөтүү сыяктуу ар кандай даректүү каржылык жардам программалары кирет. Институционалдык колдоо ошондой эле потенциалдуу ишкерлер жана чакан ишканалар үчүн бюрократиялык тоскоолдуктарды четтетүүнү камтыйт. КР жергиликтүү өз алдынча башкаруу позициясынан алганда, бул маалыматтык борборлорду түзүүгө, ишкердүүлүктү инновациялык колдоого, үрөнчүлүк чарбалар менен өз ара аракеттенүүнү бекемдөөгө багытталган саясий иш-чаралар болушу мүмкүн.

Инклюзивдүү жана туруктуу өсүштү камсыз кылууга багытталган дагы бир стратегия экономикалык натыйжалуулукка да, социалдык интеграцияга да өбөлгө түзүшү керек. Эмгек рыногундагы сунуштардын көз карашынан алганда, социалдык интеграцияны камсыз кылуу үчүн жумушчу күч тийиштүү көндүмдөргө ээ болушу керек. Бул өз кезегинде көндүмдөрдү өркүндөтүүгө жана өмүр бою билим алууга колдоо көрсөтүү үчүн максаттуу саясий жоопторду талап кылат. Дагы бир курама элемент билим берүү жаатындагы саясатка байланыштуу. Ал жогорку сапаттагы билимге, мектепке чейинки билимден баштап, жогорку билимге чейин бирдей жеткиликтүүлүктү камсыз кылууга жана

коомдун бардык тармактары үчүн талаптагыдай деңгээлдеги билимди жайылтууга багытталган. Мындан тышкары, социалдык теңчилик жана кирешелердин айырмачылыктарын азайтуу жагынан алганда, стратегия жакшы иштеген, ачык-айкын жана натыйжалуу институттарды түзүүнү талап кылат³. КР жергиликтүү өз алдынча башкаруунун позициясынан алганда, бул эс алууну уюштуруу, маалыматтык борборлорду түзүүнү колдоо, финансылык сабаттуулукту жогорулатуу жана башка шарттарда чоң адамдардын билим алуусуна шарт түзүүгө багытталган чаралар болушу мүмкүн.

“Төмөндөн өйдө” көтөрүлгөн демилгелерди ишке ашыруу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү түзүүгө багытталган инновациялык стратегия инклюзивдүү жана туруктуу өсүштү колдоо боюнча синергияны күчөтүшү мүмкүн. Атап айтканда, төмөн деңгээлде социалдык жана коммерциялык жаңычыл инновацияларды колдоо, бир жагынан, калктын аялуу катмарынын чыгармачылыгын мобилизациялоого жардам берүүгө көмөктөшөт. Ал эми экинчи жагынан экономикалык өсүшкө өбөлгө түзгөн пайдалуу циклдик процесстерге түрткү болот. Жаңы технологияларга негизделген “төмөндөн өйдө” карай демилгелер, ошондой эле, башкаруунун кеңири катышуусуна негизделген жаңы формаларын түзүү менен саясатты иштеп чыгуу жана жүзөгө ашыруу инклюзивдүүлүгүн бекемдөөгө көмөктөшкөн фактор болуп берет⁴. Ушул стратегиянын алкагында ЖӨБ органдары жергиликтүү демилгелер механизми, жамааттардын чыгармачыл потенциалын мобилизациялоого түрткү берүүчү мамлекеттик социалдык заказ сыяктуу белгилүү бир иш-чаралардын жыйындысына ээ.

Инфраструктура жагынан алганда, саясат өсүүгө да, интеграцияга да түрткү бере турган, жакшы иштелип чыккан жана талаптагыдай жөнгө салынган ачык жеткиликтүүлүк инфраструктурасын курууга багытталышы керек. Коомдун аялуу катмары транспорт, ичүүчү суу, санитария, электр энергиясы, билим берүү жана саламаттык сактоо тармактарында мамлекеттик инфраструктурага жеткиликтүүлүктөн эң чоң салыштырмалуу пайданы алышат. Энергетикалык инфраструктураны өркүндөтүү өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө көп кездешкен “энергетикалык жакырчылык” менен күрөшүүгө жардам берет; жетиштүү жылуулук чыгымдарын көтөрө

² OECD, Report on the OECD Framework for Inclusive Growth, 2014

³ World Economic Forum, The Inclusive Growth and Development Report 2017.

⁴ OECD, All On Board: Making Inclusive Growth Happen, 2014

албагандар үчүн “күйүүчү майдын жакырчылыгына” каршы күрөшүү боюнча чаралар көрүлүшү керек. Мобилдик телефондук байланышка жана Интернетке кең тилкелүү жеткиликтүүлүк аялуу топторду эффективдүү социалдык-экономикалык интеграциялоонун каражаты катары маанисин күчөтүүдө¹. Бул жерде КР ЖӨБ органдарында базалык инфраструктурага байланыштуу түздөн-түз юридикалык милдеттенмелери бар жана багытты андан ары өнүктүрүү муниципалитеттер аралык кызматташтыкты кеңири жайылтуу, коммуналдык кызмат көрсөтүүлөрдүн, мамлекеттик-жеке өнөктөштүктүн эффективдүүлүгүн жана туруктуулугун жогорулатуу нугунда жүрүшү керек. Бирок, улуттук деңгээлде чечим кабыл алуу үчүн түшүндүрүү иштери жүргүзүлө турган инфраструктуранын чөйрөсү бар – таштандыны жок кылуу боюнча жоопкерчиликти өкмөткө өткөрүп берүү керек, анткени бул ыйгарым укук ЖӨБ органдарынын милдети боло албайт.

Адам капиталын жана физикалык инфраструктураны өнүктүрүү диверсификациялоого жана инклюзивдүүлүккө багытталган өсүш стратегиясынын негизги компоненттеринин бири болуп саналат. Өз кезегинде билим берүү жана инфраструктура өлкөлөрдүн экономикасынын жана коомдордун инновациялык ишмердик жана жаңылануу менен алектенүү мүмкүнчүлүктөрүн аныктайт, ошол эле учурда мындай аракеттердин камтылышын камсыз кылат. Билим базасы канчалык ар түрдүү, татаал жана ар тараптуу болсо, экономика үчүн ошончолук реалдуу мүмкүнчүлүктөр ачылат².

¹ OECD, цит. соч.

² UNECE, Report of the Team of Specialists on Innovation and Competitiveness Policies on its Eleventh session, Geneva, 1 – 2 November 2018 (ECE/CECI/ICP/2018/2).

ЖЕРГИЛИКТҮҮ ЭКОНОМИКАЛЫК ӨНҮГҮҮ

ИЖЭӨП же СЭӨП? Инклюзивдүү өнүгүү бар программалардын чегинде пландаштырылып жатабы же өзүнчө программа керекпи?

Эгерде биз инклюзивдүү экономиканы өнүктүрүүгө өбөлгө түзүүчү саясаттын негизги компоненттеринин тизмесине жана Кыргыз Республикасынын ЖӨБ органдары үчүн мүмкүн болгон саясат чараларына кайтып келсек (1-таблица), анда суроо туулат – ЖӨБ органдары үчүн инклюзивдүү жергиликтүү экономикалык өнүгүү программаларын (мындан ары – ИЖЭӨП) өзүнчө иштеп чыгуу канчалык өзүн атайт? Инклюзивдүү өсүш жана инклюзивдүү экономика – бул бардык деңгээлдеги саясатчылардын иш-аракетинин кеңири алкагы, акыл-эстүү башкаруу органы кабыл алган ар кандай саясий чечимдер үчүн парадигма же негиз деп атаса болот. Бул “принцип”, “жалпы багыт”, “метод” сыяктуу түшүнүктөргө көбүрөөк шайкеш келет. Ошондуктан ЖӨБ органында өзүнчө ИЖЭӨП болушу мүмкүн эмес, бирок ал туруктуу жана инклюзивдүү өсүштүн негизги компоненттерин эске алуу менен даярдалган өзүнүн социалдык-экономикалык өнүгүүнүн жалпы программасын (СЭӨП) иштеп чыгып, жүзөгө ашырышы керек. Демек, ИЖЭӨПнын кичи программалары үчүн жаңы форматтарды киргизүү туура чечим болбойт. Инклюзивдүү жана туруктуу өсүш концепциясын эске алуу менен КР Экономика министрлиги тарабынан бекитилген СЭӨПти иштеп чыгуу методикасын кайра карап чыгуу – мына ушул туура чечим. Бирок, бул кадамдын алдында мейкиндик аспектинин эске алуу менен жана саясат иш-чараларынын кесепеттерин моделдөөгө жана божомолдоого негизделген интеграцияланган пландаштыруу тутумун түзүүгө карай кадам жасалышы керек. Бул ЖӨБ органдары өз ишинде жергиликтүү экономиканы жана жалпысынан жергиликтүү жамаатты туруктуу жана инклюзивдүү өнүктүрүүнүн бардык стратегияларын колдоно алышы үчүн керек.

Бул процессте ЖӨБ органдарына тышкы консультациялык колдоо көрсөтүү алгоритми инклюзивдүү экономиканын өнүгүшүнө өбөлгө түзүүчү саясаттын негизги компоненттерин эске алуу менен иштеп жаткан СЭӨПни талдоодон башталууга тийиш. Андан кийин ЖӨБ органдарына ушул талдоо менен аныкталган кемчиликтерди жоюу боюнча чараларды иштеп чыгууга жардам берүү керек.